

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

MONIKA KLUMPLEROVÁ

III. ročník - prezenční studium

Obor: Pedagogika - Veřejná správa

VÝCHOVA DĚTÍ V MODERNÍ DOBĚ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Kadlec

Olomouci 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen
uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 6. dubna 2011

.....

Děkuji Mgr. Tomáši Kadleci, že se ujal vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady a vstřícný přístup, které mi poskytoval při jejím zpracování.

OBSAH

ÚVOD	5
1 SPOLEČNOST A RODINA	6
1. 1 Pojem společnost.....	6
1. 1. 1 Vývoj společnosti od tradiční k postmoderní	6
1. 2 Pojem rodina	9
1. 2. 1 Funkce rodiny.....	10
1. 2. 2 Typy rodiny.....	12
1. 2. 3 Vývoj rodiny od tradiční k postmoderní	13
2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU - Z POHLEDU TRADIČNÍ A POSTMODERNÍ DOBY	16
2. 1 Role muže a ženy	16
2. 2 Autorita rodičů	18
2. 3 Práva a povinnosti dětí	20
2. 4 Společnost - stát, škola, média.....	23
2. 5 Rozvodovost.....	26
2. 6 Pohled na rodinu a rodičovství	29
2. 6. 1 Malý počet dětí, celoživotně bezdětní	30
3 ČESKÁ RODINA	33
ZÁVĚR	37
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	39
ANOTACE.....	41

ÚVOD

Nikdo z nás si nevybírám, do jaké rodiny se narodím. Nebylo by to však vůbec na škodu, neboť to, v jaké rodině vyrůstáme, jak jsme vychováni a jak na nás rodina působí, nás ovlivňuje po celý zbytek života. Problémy spojené s rodinou hrají v životě každého jedince velkou roli.

Sama již přes rok pracuji v jednom dětském koutku v Olomouci a setkávám se tak problematikou výchovy dětí poměrně často v praxi. Již teď vidím různé přístupy rodičů k výchově, jaké uznávají priority a k čemu své děti vedou. Právě to byl jeden z důvodů, proč jsem si téma výchovy dětí v současné době vybrala. Další příčinou je fakt, že jako většina žen, pro které hraje rodina a děti v životě důležitou roli, i já chci mít v budoucnu vlastní děti. Proto se domnívám, že vědomosti získané v průběhu studia tohoto problému, využiji v budoucnu určitě při výchově svých dětí.

Práce však neposkytuje návod na správnou výchovu. Zabývám se v ní spíše jednotlivými faktory, které výchovu ovlivňují. První kapitulu jsem věnovala vztahu mezi rodinou a společností. Oba pojmy zde vymezuji a uvádím jejich vývoj od tradičních až k postmoderním. Objasňuji také funkce a typy rodiny. V druhé kapitole nahlížím na další determinanty výchovy z pohledu tradiční a moderní doby. Hovořím zde o rolích mužů a žen, autoritě rodičů, právech a povinnostech dětí, státu, škole, médiích, rozvodovosti a pohledu na rodinu a rodičovství. Zařadila jsem zde i problematiku malého počtu dětí a celoživotně bezdětných jedinců. Třetí kapitola nahlíží na tyto systémy z pohledu české rodiny.

Cílem práce je porovnání výchovy převládající v tradiční společnosti s výchovou, se kterou se setkáváme ve společnosti postmoderní. Toto srovnání se uskutečňuje na základě jednotlivých faktorů, které mají na výchovu vliv. Práce poskytuje také náhled na vývoj rodiny a společnosti od tradiční až k postmoderní.

1 SPOLEČNOST A RODINA

1. 1 Pojem společnost

Velký sociologický slovník definuje společnost takto: *v nejširším slova smyslu synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod, pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet*. Osoby obou pohlaví a různého věku, které jsou spojené v soběstačné uskupení, jež si vytvořilo vlastní instituce, které respektuje, a kulturu, kterou sdílí. V nejužším smyslu se jedná o soubor osob žijících ve skupinách, jež jsou vzájemně propojeny, na společném, ohraničeném teritoriu. Tento soubor osob je kontrolovaný politickou mocí, sdílí základní společenské hodnoty, řídí se stejnými základními normami a chová se podle ustálených kulturních vzorů (Maříková a kol. 1996, s. 1194).

Hovoří-li lidé (včetně sociologů) o společnosti, myslí tím většinou na národní stát, ve kterém žijí. Podle některých sociologů však společnost vůbec neexistuje. Jsou tu jen jednotliví lidé se svými zájmy, potřebami a jednáním. Hledáme-li skutečné potřeby společnosti, narazíme spíše na zájmy konkrétních osob.

Pod pojmem společnost si můžeme také představit *souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat jen částečně* (Keller 1995, s. 10 - 11).

1. 1. 2 Vývoj společnosti od tradiční k postmoderní

Tradiční společnost označuje typ sociální organizace počínající neolitem (přechodem k zemědělství). Základní sociální jednotku tvoří opevněná domácnost rolníků, řemeslníků, venkovských i městských urozených. Společnost je stavovsky strukturována. Příslušnost k domácnosti na určité stavovské úrovni určuje status, práva a povinnosti členů společnosti. Ke zpracování statků poskytovaných přírodou se používá čisté přírodní energie (síla lidí a zvířat, větru, vody). Trh nehraje rozhodující roli v organizaci

výroby. Svět je vykládán pomocí mytologie a náboženství (Keller 1995, s. 174 - 175). Od narození až do smrti byli středověcí Evropané vychováni v duchu křesťanství. Autorita vládce, kněze nebo hlavy rodiny byla rozhodující. Jedinec se podřizoval zájmu celku. Lidé v tradiční společnosti cestovali minimálně. Většina prožila svůj život v místě svého narození, tedy ve vesnici. Děla práce byla malá, lidé si museli mnoho věcí dělat sami a provést všechny fáze výrobního procesu (Jandourek 2009, s. 20).

Společnost moderní je produktem průmyslové revoluce ve spojení s centralizací moci v národních státech, rozmachem dělby práce, procesem urbanizace, rozvojem dopravy a komunikace a dalšími změnami. Stát může kontrolovat každodenní život svých občanů. Domácnosti ztrácí své postavení univerzálního a soběstačného subjektu v procesu sociální reprodukce. Společnost provozuje prostřednictvím specializovaných formálních organizací nejen válčení a státní správu, ale i výrobu statků, poskytování služeb ve vzdělávání, péči o zdraví, rekreaci a jiné. Váha služeb stoupá. Trh se stává regulátorem celé ekonomiky a tím i společnosti. Sociální status jednotlivců je určován jejich postavením na trhu. Přírodní prostředí se přeměňuje v umělé prostředí moderní společnosti. Společnost kontroluje přírodu stejnou měrou, jako své občany. Tato narůstající kontrola přírody způsobuje vedlejší účinky, které v konečném důsledku ohrožují samotné předpoklady přežití člověka. Převládá vědecký výklad světa (Keller 1995, s. 175 - 176). V moderní společnosti se práce a půda, jinak řečeno lidská činnost a příroda, staly zbožím. Produkuje se stále více, ale nikoli pro vlastní spotřebu, jak tomu bylo u společnosti tradiční, ale pro směnu. *Moderní společnost je společností, která se sama pro sebe stává problémem, která ztratila svou samozřejmost* (Jandourek 2009, s. 19 - 20).

Sociolog Tönnies, jak uvádí Keller, staví do kontrastu tradiční pospolitost a moderní společnost. Tradiční pospolitost se zakládá na kladných citových vazbách, které pramení z rodinného soužití. Naopak vztahy v moderní společnosti jsou neosobní. Odlišné zájmy lidí vedou ke vzájemnému odcizení a každý se snaží dosáhnout pouze vlastních cílů (Keller 1995, s. 13).

Pojmem postmoderní společnost označujeme duchovní a společenské klima současné západní společnosti, která postrádá univerzální hodnotový

system a je ohrožena ekologickými katastrofami. Postmoderní člověk modifikuje společnost k svému obrazu (Maříková a kol. 1996, s. 1203).

Představitelé států si uvědomují velké negativní vlivy, které jsou způsobeny dnešním způsobem života a jsou nuceni řešit celosvětové problémy přesahující hranice jednotlivých států.

Jerome C. Glenn uvádí výrok Billa Clintona, který konstatuje, že je doba, kdy se většina lidí na světě těší prosperitě, svobodě a demokracii více než kdykoli dříve. Rozvíjí se věda, zdravotnictví, lidé k sobě mají blíží díky pozoruhodným technologiím. Přesto však největší problémy, jako chudoba, nemoci, války a devastování životního prostředí, zůstávají nevyřešeny (Glenn 2002, s. 45). Lidstvo by proto do budoucna mělo věnovat pozornost například globálním problémům, vývoji technologií, snižování korupce a zločinnosti, udržitelnosti života, ekonomickému rozvoji a také starosti o životní prostředí (Glenn 2002, s. 9 - 11).

Mark Fisher dává před termínem postmoderní společnost přednost pojmu kapitalistický realismus. Podle něj je totiž dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. Většina lidí žijících v Evropě a Severní Americe, jejichž věk se pohybuje okolo dvaceti let, dnes už ani nepociťuje absenci jiných alternativ vůči kapitalismu (Fisher 2010, s. 9 - 18). V neposlední řadě je třeba si také uvědomit klesající vliv katolicismu v postmoderní společnosti.

Snižující se počet aktivních stoupenců katolicismu a zpochybňování některých tradičně sdílených hodnot způsobují, že vliv katolicismu na politiku výrazně klesl. Politická doporučení církve nebývají respektována. Katolicismus ztratil schopnost účinného působení a ovlivňování politické kultury (Fiala 1995, s. 302). Katolicismus měl po celá staletí velký vliv na vývoj společnosti. Dnes, kdy jeho vliv výrazně poklesl, existuje reálné riziko, že jeho místo zaujmou jiné náboženské směry například s rasistickými či teroristickými tendencemi. Tuto hrozbu je třeba mít na mysli a nepřipustit, aby byla naplněna.

1. 2 Pojem rodina

Slovo rodina dnes představuje neopomenutelné téma v mnoha oblastech života naší společnosti. Když začneme hledat odpověď na otázku, co je rodina, nalezneme nespočet definic. Jedním ze zcela obyčejných a výstižných tvrzení je, že rodina jsou rodiče a jejich děti (Nosál 2004, s. 135).

Matějček uvádí, že rodina je malá sociální skupina, kterou charakterizuje vzájemná spolupráce jejích členů. Mezi členy rodiny existují také vztahy, z nichž v dnešní společnosti zaujímají přední místo vztahy citové (Matějček 1989, s. 279). Singly chápe rodinu jako prostor, kde může být jedinec sám sebou. Hlubší citové vztahy umožňují rodinným příslušníkům neskrývat svoji pravou identitu, která se ukrývá pod různými sociálními rolemi (Singly 1999, s. 92). Též Matoušek klade důraz na uspokojování citových potřeb v rodině. Rodina je podle něj více než jindy útočištěm před veřejným světem. Je to společenství, ve kterém se uplatňují trvalé hodnoty (Matoušek 1997, s. 29). Rozsáhlou definici rodiny nabízí Velký sociologický slovník: *Obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje* (Maříková a kol. 1996, s. 940).

V rodině děti získávají základy chování, v rodičích mají své vzory, učí se navazovat vztahy s okolím, tím že komunikují, jednají a spolupracují. To, jaká rodina je, jaké jsou v ní vztahy a poměry, určuje do jisté míry budoucí chování dětí. Rodina tak předává svým dětem způsoby chování, které budou uplatňovat ve svém životě i při výchově vlastních dětí (Nosál 2004, s. 91 - 92). Jsou to právě rodiče, kteří se na výchově dětí podílejí největším dílem. Připravují děti na vstup do společnosti, ukazují jim, jak daná společnost funguje a vštěpují jim pravidla a normy, jež budou muset respektovat, aby si mohly jednou najít své místo ve společnosti. Rodiče se tak snaží předat svým potomkům vlastní zkušenosti a vědomosti (Nosál 2004, s. 136).

Velký sociologický slovník definuje výchovu jako *proces, v němž společnost (jednotlivci, skupiny a instituce) v souladu se svými reprodukčními potřebami, zájmy a cíli působí na jednotlivce a utváří tak individuální předpoklady k zastávání společenských pozic a rolí u další generace a její předpoklady k využití a rozvinutí hodnot dané kultury* (Maříková a kol. 1996, s. 1402).

1. 2. 1 Funkce rodiny

Autoři (např. Havlík 2002, Šulová 1998, Grecmanová 2003) se shodují, že rodina plní 4 funkce:

1. biologicko-reprodukční,
2. ekonomickou,
3. emocionální,
4. výchovnou.

Každý z těchto autorů však názvy některých funkcí trochu rozšiřuje nebo pozměňuje podle toho, co v dané funkci považuje za důležité.

Havlík k funkci biologicko-reprodukční přidává ještě funkci ochrannou. O ekonomické funkci autor tvrdí, že patřila k nejvýznamnějším. V rodině fungovala dělba práce, která sloužila k vytváření statků nutných pro život. Socializace a výchova dětí probíhala díky jejich zapojení do této dělby práce.

K emocionální funkci přidává tvorbu domova. Význam emocionální funkce v současné době stále roste. Dříve byla rodina hospodařící domácností, ani založení rodiny se neodvíjelo tolik od emočního vztahu. Vlivem důrazu na osobní vztahy se manželství změnilo na svazek, který vzniká díky svobodné volbě partnerů. Tyto změny se promítají i do pozice dítěte. Dříve se dítě co nejdříve zapojovalo do hospodaření rodiny, nyní je dítě opečovávané, chráněné a milované.

K výchovné funkci řadí Havlík ještě funkci socializační a vzdělávací. V této souvislosti klade důraz na vliv vrstevníků, který se často dostává do konfliktu

s autoritou rodičů. Vzdělávací funkci již řadu let přebírá škola. V této funkci je také velmi důležitý pevný svazek mezi rodiči (Havlík 2002, s. 68 - 71)

Šulová hovoří o první funkci pouze jako o reprodukční. Dříve byla tato funkce jednou z nejobvyklejších důvodů, proč založit rodinu. Dnes však díky rozvoji genetiky hlavně v oblasti medicíny, rodina pomalu ztrácí svoji nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce. V současné době existuje mnoho alternativ soužití a reprodukce. Ať už jsou to rodiče s adoptovanými dětmi nebo s dětmi v pěstounské péči, manželé, kteří nemohou nebo nechtějí mít vlastní děti, manželé, kteří získali vlastní dítě umělým oplodněním nebo ženy, které vychovávají děti samy nebo také homosexuální a lesbické páry pečující o dítě.

Druhou funkci nazývá Šulová materiální. Také význam této funkce se zmenšuje. Rodina byla samostatnou hospodářskou jednotkou, na jejímž chodu se všichni určitou měrou podíleli. Pouze nejslabší byli odkázáni na pomoc ostatních členů rodiny. V současné době je rodina v této funkci zastupitelná společnostmi. Pokud rodina tuto funkci plnit nezvládá, na její místo nastoupí společnost se svým systémem sociálních podpor.

Emocionální funkci považuje Šulová naopak za zcela nezastupitelnou. Rodina poskytuje zázemí, pomoc a podporu, klid, přijímání v každé situaci, důvěru, plány, zvyky a jiné. Právě emocionální oblast bývá, v případě jejího neuspokojování, nejvíce poškozena.

Výchovná funkce rodiny spočívá v tom, že rodina poskytuje dítěti orientaci v okolí, a tím vše co potřebuje, aby se zařadilo do společnosti. Vzájemné působení rodinných vztahů ovlivňuje všechny členy rodiny. Rodina působí jako regulátor nevhodného chování. Výchovná funkce byla považována za snadno nahraditelnou, dnes tomu ale tak není. Rodina je naprosto jedinečným prostředím, ve kterém se utváří postoje jedince k celému světu, k blízkému okolí i k sobě samému (Výrost 1998, s. 325 - 326).

Grecmanová nazývá první funkci jako biologicko-erotickou. Uvádí ovšem i výraz reprodukční. Funkce spočívá v zajišťování reprodukce lidského rodu, v regulaci sexuálního života a ve vytvoření podmínek pro zdravý biologický vývoj členů rodiny, zvláště dětí. K této funkci se váží otázky týkající se intimního života manželů, svobodného rozhodování o počtu dětí, zdravé výživy, tělesné aktivity a dalších.

Druhou funkcí je podle Grecmanové ekonomicko-zabezpečovací funkce. Ta ukazuje, jak se členové rodiny podílí na společenském výrobním procesu a na zabezpečování podmínek a potřeb rodiny. Z této funkce vyplývá rodičům povinnost, nést odpovědnost za materiální zajištění svých dětí. Pokud dojde k situaci, že rodiče nemohou své děti ekonomicky zabezpečit, poskytuje stát rodině přídavky na děti, daňové úlevy, příspěvky v mateřství, stipendium a další pomoc, která rodičům náleží.

Třetí emocionální funkce je založena na hlubokém citovém vztahu mezi členy rodiny. Prostředí v rodině by mělo být láskyplné a optimistické. Členové rodiny by se měli snažit spolupracovat a přistupovat jeden k druhému se vzájemnou důvěrou, vyrovnaností a odpovědností. Jen tak může rodina plně uspokojovat všechny emocionální stránky. Rodina by také měla vytvářet vhodné emocionální vlastnosti u svých dětí. Emocionální funkce rodiny je spolu s výchovnou často součástí socializační funkce.

Pod výchovnou funkcí si můžeme představit cílevědomé, záměrné a dlouhodobé působení rodiny zaměřené na své členy, hlavně děti, které respektuje individuální potřeby a zájmy, čímž dochází k jejich všestrannému formování. Toto formování má adaptační a anticipační charakter (Grecmanová 2003, s. 11 - 12).

Podle Matějčka rodina postupně ztratila své funkce a dnes plní hlavně dvě. Zajišťuje citové zázemí svým členům a připravuje děti na život v dané společnosti (Matějček 1986, s. 32).

1. 2. 2 Typy rodiny

Na rodinu se můžeme dívat z mnoha hledisek. Proto také existuje mnoho jejích typů.

Grecmanová rozlišuje rodinu vlastní, nevlastní a rodinu úplnou a neúplnou. Ve vlastní rodině je dítě s rodiči pokrevně spojeno. V nevlastní neboli náhradní rodině dítě s rodiči pokrevními svazky spřízněno není. Jedná se o adopci nebo pěstounskou péči. Za nevlastní rodinu je považována také rodina, v níž jeden z rodičů není vlastní. Úplná rodina je tvořena oběma rodiči a jejich dítětem nebo dětmi. Neúplnou rodinu tvoří jeden z rodičů alespoň s

jedním dítětem. Příčiny nepřítomnosti druhého rodiče jsou různé, například úmrtí, rozvod, svobodná matka nebo otec (Grecmanová 2003, s. 23 - 27).

Havlík dělí rodinu na orientační a reprodukční. V rodině orientační jedinec vyrůstá a většinou s ní zůstává celý život v kontaktu. Rodinu reprodukční člověk zakládá a přebírá v ní rodičovskou roli. Dále dělí rodinu na nukleární a rozšířenou. Rodinu nukleární tvoří rodiče a děti. Ovlivňuje jedince nejvíce. Rodina rozšířená se pak skládá z více generací. Spadají pod ni rodiče, prarodiče, sourozenci a další příbuzní. Tento typ rodiny je významný hlavně v menších obcích a v krizových životních situacích (Havlík 2002, s. 67).

Matoušek rodinu reprodukční nazývá rodinou prokreační. Stále však o ní hovoří jako o té, kterou člověk zakládá (Matoušek 2003, s. 63).

Stašová též zmiňuje uvedené typy rodiny. Dále však hovoří o typech rodiny z hlediska plnění jejich základních funkcí. Z tohoto pohledu rozlišuje tři typy rodiny. Jednak rodinu funkční, která plní přiměřeně všechny své funkce. Dále afunkční rodinu, v které někdy dochází k poruchám jedné nebo více funkcí. Jako poslední mluví o rodině dysfunkční. V té dochází k vážným poruchám, které vedou k ohrožení socializace dítěte (Kraus 2001, s. 78 - 79).

Musíme si také povšimnout, že čím dál tím více nabývají na legitimitě a na významu další typy domácností. Od nesezdaného soužití až po soužití homosexuálních a lesbických párů, kteří vychovávají adoptované děti (Možný 2008, s. 24).

1. 2. 3 Vývoj rodiny od tradiční k postmoderní

Rodina je významnou součástí společenské mikrostruktury, ve které se realizuje začleňování jedince do společnosti. Proto bývá rodina oprávněně označována jako průsečík života mezi jedincem a společností. Toto tvrzení platí hlavně ve vztahu k rozvoji a socializaci dítěte, kde zaujímá rodina nezastupitelnou roli. Rodina neustále hledá a nachází své místo ve společnosti. Současně je společností stále znovu ovlivňována (Dunovský 1986, s. 9).

Na přelomu 18. a 19. století byla tradiční rodina nahrazena rodinou moderní (Keller 2004, s. 14). K této změně rodiny přispěla nepochybně průmyslová revoluce.

Singly uvádí myšlenku Philippa Ariése, že přechod od tradiční rodiny k rodině moderní se odehrává díky změně vztahu k dítěti. Život moderní rodiny lze ztotožnit s citově silnějšími vztahy rodičů a dětí. Děti již nejsou vnímány z hlediska možného dědictví, ale jsou hodnoceny samy za sebe jako jedinečné osobnosti. Singly také potvrzuje, že věci přestávají být již pojítkem rodiny. Základ rodiny tvoří vztahy mezi manžely a mezi rodiči a dětmi (Singly 1999, s. 14 - 24).

Od 19. století až do poloviny 20. století byla rodina považována za stálou instituci. Neměnila své uspořádání, chránila své členy a vyrovnávala změny v okolí. Svojí stabilitou zároveň umožňovala dynamiku společnosti. Předpokládalo se, že i později zůstane stabilizujícím prvkem, který zaručí soudržnost společnosti. (Možný 2008, s. 14 - 15).

Tato instituce, která byla považována za snad nejstabilnější výtvar civilizace, se však podstatně mění ve svých nejzákladnějších charakteristikách. Od druhé poloviny 20. století dochází v rodině k následujícím změnám:

1. sex, na který měla rodina po staletí legitimní monopol, se stal naprosto nezávazným,
2. výběr partnera už není v rukou rodičů, kteří vybírali s ohledem na zachování společenského postavení rodiny a jejího majetku, ale je v rukou těch, kdož zakládají novou rodinu,
3. křesťanské pojetí rodiny bylo nahrazeno pojetím manželství jako občanské smlouvy, jež může kterýkoli z partnerů vypovědět,
4. specialisté a formální instituce ve společnosti vzali rodině řadu jejích tradičních funkcí,
5. od poloviny 20. století způsobila masově dostupná antikoncepce podstatný pokles porodnosti,
6. od konce padesátých let ženy opouští domácnost a kariéra se pro ně stává stejně významnou jako pro muže, mateřství se tak mění z celoživotního údělu v poměrně krátkou epizodu.

To všechno jsou velmi důležité změny, jež se promítají do sociální struktury současné společnosti i do individuálních životů jejích členů (Možný 2008, s. 21 - 23). Také Matoušek soudí, že současná rodina je "rodinou zaměstnané ženy." Většina rodin dnes nevystačí s jedním platem, a tak je nezbytné, aby byli oba manželé zaměstnaní. Ženy jsou často přetíženy povinnostmi doma a v práci, a proto od svých partnerů očekávají pomoc s domácností a porozumění (Matoušek 1997, s. 35).

Přechod moderní rodiny k rodině postmoderní se projevuje opětovným zaměřením na vztahy (Singly 1999, s. 90 - 91). Postmoderní rodiny už nejsou zakládány za účelem reprodukce, ale proto, aby byly uspokojovány citové potřeby partnerů. Díky tomu, že se rodina zakládá na citech, stala se z ní velmi křehká instituce (Matoušek 2003, s. 181).

Rodina klade na jedné straně větší důraz na vztahy, na té druhé však dochází i k oslabování těchto vztahů.

Podle Možného je vztah mezi rodiči a dětmi dnes ovlivněn hlavně vrstevnickou skupinou, masovou kulturou a médii. Současně se zužuje rozšířená rodina a naopak se rozšiřuje rodina nukleární. Také dochází k uvolňování vztahů mezi rodinou prokreační a orientační (Mareš 2003, s. 11 - 15).

2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU - Z POHLEDU TRADIČNÍ A POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI

O výchově již bylo napsáno nemálo publikací. Moderní doba ale přináší nové pohledy i na tuto oblast lidského života starou, jako je lidstvo samo (Pelikán 1997, s. 5).

2. 1 Role muže a ženy

V tradičních rodinách měl otec roli živitele a toho, jenž vykonává kvalifikovanou práci, matka zůstávala v domácnosti, mohla také přispívat do rodinného rozpočtu, ale pouze posluhami nebo jiným nekvalifikovaným zaměstnáním na částečný úvazek (Nosál 2004, s. 132). Překážkou pro dívky v kariéře byl už samotný přístup ke vzdělání. Existovaly rodinné školy nebo vzdělávací ústavy, které děvčata vychovávaly pro budoucí úlohu hospodyně, případně pro některé z typicky ženských povolání (například zdravotní sestra), ale neočekávalo se, že dívka bude své získané schopnosti uplatňovat mimo domácnost. Pracující ženy nebyly ve společnosti považovány za normální jev. Ospravedlněním tohoto faktu mohl být materiální nedostatek, ale taková situace byla vnímána jako selhání muže v roli živitele rodiny (Nosál 2004, s. 128). Stejně tak bylo pravidlem, že se dívka v budoucnu nebude živit sama. Proto pro ni vzdělání znamenalo spíše luxus než nutnost (Nosál 2004, s. 132).

Jak uvádí Singly, myšlenka muže pracujícího mimo domov, aby vydělal peníze a ženy, která zůstává doma, aby se postarala co nejlépe o děti, se stala v letech 1918 - 1968 samozřejmostí ve všech sociálních vrstvách (Singly 1999, s. 89 - 90). Výše uvedená fakta potvrzuje analýza Pospěchové, která nám nabízí pohled na danou problematiku prostřednictvím analýzy vyprávění osmi seniorek z nižších středních vrstev z Brna, které vzpomínají na své dětství. Pospěchová popisuje, že genderové rozdělení rolí se ve

vyprávění seniorek objevuje jednak v údělu jejich matek a žen v jejich okolí, tak i jich samotných jako dívek. Promítá se hlavně do oblasti jejich ambicí, možností a hlavně omezení spojených s genderovým zařazením. V rámci vyprávění respondentek se rozdíly mezi ženami a muži projevovaly ve třech podobách - povinnosti a práce, šance a ženské tělo (Nosál 2004, s. 127).

Právo kontroly nad vlastním tělem získávají ženy v roce 1958, kdy bylo v České republice uzákoněno právo na potrat (Nosál 2004, s. 25).

Dalším činitelem v emancipaci žen bylo jejich zařazení do výrobního procesu, které s sebou přinášelo i jejich vyšší kvalifikaci, to se naplno projevilo až v období socialismu. Toto začlenění ženy do výrobních a společenských vztahů i mimo rodinu vedlo k její vyšší nezávislosti na muži (Dunovský, 1986, s. 9). Ženám se tak v průběhu vývoje společnosti otevřela možnost uplatnit se i mimo rodinu. Na druhou stranu muži jsou dnes stále více zapojováni do chodu rodiny, aby zde plnili nebo se alespoň podíleli na některých rolích, které byly dříve vyhrazeny pouze ženám (Renzetti, Curran 2003, s. 56). Jak píše Matějček v knize Rodiče a děti, sociologické výzkumy ukázaly, že funkce otce se v posledních desetiletích výrazně změnila. Otcové si dnes s dětmi užijí daleko více rodinného života než jejich dědečkové. Jsou mnohem více vychovateli svých dětí než tomu bylo v minulosti. Mají možnost být s dětmi od prvních dnů a formovat tak od začátku jejich osobnost (Matějček 1986, s. 58).

Nosál hovoří o problematice gender jako o faktoru, který určuje místo jedince ve společenské hierarchii. Dívky a chlapci jsou tedy vychováváni podle svého genderu, aby byli takoví, jak se od žen a mužů očekává. Děti se tak v každé rodině učí, co znamená být dívkou a chlapcem (Nosál 2004, s. 58 - 59).

Postmoderní společnost s sebou přinesla změnu způsobu života, a tím také životních rolí mužů a žen (Mareš, Potočný 2003, s. 160 - 161). Tyto změny ovlivňují také samotnou výchovu dětí.

2. 2 Autorita rodičů

Za jev, který přináší nové pohledy na výchovu, můžeme považovat také změnu v rodičovské autoritě. Nejdříve si objasněme, co vlastně autorita je.

Jak uvádí Matějček, autorita se někdy definuje jako prožívaný vztah převahy jedné osobnosti nad druhou a prožívaný vztah závislosti a opory jedné osoby v druhé. Můžeme o ní mluvit v mnoha souvislostech, v našem případě však mluvíme hlavně o autoritě výchovatelské, která má určité specifické rysy. Převaha nadřazené osoby je dána vyspělostí, nikoli násilím a potlačením osobnosti podřízeného. Jestliže je totiž autorita založena pouze na strachu ze silnějšího, podřízený v takovém případě hledá cestu úniku a nikoliv cestu napodobení nebo identifikace s takovým životním vzorem. Mít autoritu neznamena tedy vytvořit vztah nadřazenosti a podřízenosti, ale poskytovat druhému vedení a pomoc. Předpokládá tedy umožnění jisté míry svobodného rozhodování člověku, který nějakou autoritu přijímá (Matějček 1986, s. 309). Dospívající dítě zpravidla ocení a přijme životní zkušenosti rodičů. Podmínkou ovšem je, že mu rodiče své zkušenosti dnes a denně nevnučují (Matějček 1986, s. 310). Úspěch ve výchově nespočívá tedy v tom, že dětem vnutíme své postoje a postupy, ale umožníme jim, aby si zkušenosti získaly svým vlastním přičiněním (Matějček 1986, s. 305).

Podle Možného existují ve společnostech našeho kulturního okruhu dva principy rodičovské autonomie: tradiční a liberální. Tradiční pojetí dává rodičům právo a povinnost přenášet na dítě hodnotový systém a představu o dobrém životě. Mohou k tomu volit prostředky podle vlastního uvážení a mohou dokonce i omezovat možnost dítěte seznámit se s postoji a hodnotami, které sami rodiče neschvalují. Liberální princip naopak předpokládá, že rodiče nebudou vůbec ovlivňovat dítě při utváření jeho hodnot a představ dobrého života. Nechávací čistě na něm, aby si samo vybralo, co bude pro jeho život podle něj nejlepší. Rodiče usilují jen o to, aby ochránili dítě před vlivy, které by mu mohly jeho volný výběr omezovat (Možný 2008, s. 155).

V 19. století a první polovině 20. století panovala výchova dítěte založená na jeho výcviku, směřování správným směrem, učení konformitě, jeho

socializování (Nosál 2004, s. 170). Jak vyplývá z výzkumu Dedkové, hlavně otcové měli v rodině pozici vyšší autority. Otec byl někdo, kdo sjednával pořádek, kdo měl rozhodující slovo. Přitom byl v podstatě vzácný, protože doma příliš často nebyl (Nosál 2004, s. 116). Také výpověď jedné ze seniorek z výzkumu uskutečněného Pospěchovou ukazuje, že ve všech případech platilo, že rodiče jsou nezpochybnitelnou autoritou. *V té době jsi o takových věcech nepřemýšlela - dělali to tak všichni. Ono k dospělým jsme měli takovou úctu - neexistovalo jim třeba vpadnout do řeči nebo jim nějak odporovat* (Nosál 2004, s. 123 - 124).

Autorita rodičů je ale založena za normálních okolností na jejich citovém vztahu k dítěti. Je to autorita toho, kdo nejen něco umí a zná, ale kdo má také rád. Jak však léta ubíhají, přestávají být rodiče pro své děti nejmoudřejšími bytostmi (Matějček 1986, s. 210). Rodiče i ostatní vychovatelé bývají někdy touto kritickou schopností dětí zaskočeni. Někdy se domnívají, že se dítě změnilo nebo že ho někdo navádí. Ale většinou je to pouze přirozený projev vývojového pokroku, kterým dítě prochází. Současně je to však i prověrka hodnot, na kterých byl vztah dítěte a vychovatele založen (Matějček 1986, s. 306).

Spíše v postmoderní společnosti slýcháváme, jak se rodiče chlubí, že své děti vychovávají kamarádsky. Chtějí, aby mezi nimi byly kamarádské vztahy, a ne aby se jich děti bály. Samozřejmě, že ve vztahu rodičů a dětí je něco z přátelství, zvláště když děti dorostou do věku, kdy jsou pro přátelské vztahy už zralé. Ale pokud je vztah mezi rodiči a dětmi založen jen na kamarádství, je to povážlivě málo. Takový vztah by byl nedorozuměním (Matějček 1986, s. 208 - 209).

Proto pozor, málokde se přeháněním a nezdravou krajností škodí tolik, jako ve výchově (Matějček 1986, s. 159)!

Je jisté, že nemůžeme ulpívat na jednorozměrném vidění světa a výchovy, které bylo, bohužel, typické pro tradiční společnost. I tato zjednodušení vedla k uniformnímu myšlení, které nerespektovalo individualitu (Pelikán 1997, s. 5). Nedostatečný ohled na individualitu dítěte je právě jedním z nejčastějších výchovných prohřešků. Děti jsou totiž různé a pokud s nimi máme dosáhnout stejného výchovného cíle, čímž rozumíme optimální rozvoj jejich osobnosti, musíme s každým jednat poněkud jinak (Matějček 1986, s. 189). Potřeba

vychovávat dnešní děti a mládež tak, aby byli schopni samostatné orientace a hledání cesty v novém světě, je v současné době aktuálnější, než kdy jindy (Pelikán 1997, s. 85).

Výchova ke svobodě v postmoderní demokratické společnosti je zároveň výchovou k zodpovědnosti. Zodpovědnosti za sebe, svá rozhodnutí a jednání, a také zodpovědnosti za druhé. Zodpovědnosti se děti učí od malička. Každý požadavek, se kterým se děti seznamují z úst jejich nejbližších, je krůčkem k tomu, aby pochopily pomyslné hranice svých možností ve vztahu k jiným lidem, k sociální skupině, v níž žijí, ale i ke společnosti (Pelikán 1997, s. 95).

2. 3 Práva a povinnosti dětí

Dalším jevem, který ovlivňuje výchovu v současné době, jsou změny v právech a povinnostech dětí.

Dvě nebo tři generace zpět bývalo samozřejmé, že děti se účastnily bezprostředně chodu domácnosti. Někdy však v takové míře, že to možná ani nebylo zdravé. Většina dětí měla ale možnost pozorovat rodiče v práci. Ať už na poli, v hospodářství, v dílně nebo v obchodě. Děti vyrůstaly obklopeny prací, která pro ně byla přirozená a pochopitelná (Matějček 1986, s. 206 - 207).

S jednou z mnoha povinností dětí se můžeme setkat ve výzkumu Pospěchové. Jedna ze seniorek zde uvádí: *Vychovávali mě sourozenci, maminka chodila po posluhách* (Nosál 2004, s. 123).

Dnešní často neúplné rodiny tuto důležitou historickou funkci ztrácí. Stejně tak jako rodiny s jedním nebo dvěma dětmi narozenými krátce po sobě, které také neposkytují svým dětem přirozenou přípravu na jejich budoucí role matek a otců (Dunovský 1986, s. 11).

Členové rodiny se dnes při odchodu do práce rozcházejí a scházejí se až po ní. V horším případě se ani nescházejí a každý se věnuje pouze svým zájmům. Do práce rodičů děti nemají přístup. Odpovědi dětí na otázky týkající se zaměstnání rodičů jsou velmi chudobné a rozpačité. Proto se rodičům doporučuje nezaměstnávat děti pouze teoretickými pokyny, ale

jednoduše s nimi pracovat. Přitom už není důležité, jestli se jedná o domov, chatu, zahradu, garáž nebo dílnu. Důležité je pracovat tehdy a tam, kde to jen trochu jde (Matějček 1986, s. 206 - 207).

Již klasik moderní pedagogiky Jan Ámos Komenský nabádal věci činit. Kdo pozná problém nejen z knížek, ale i rukama, má větší šanci si zapamatovat a také motivaci dále poznávat (Ledvinová 1992, s. 90).

Významným aspektem, který v současnosti ovlivňuje množství práv a povinností dětí, jsou časové možnosti rodičů. Větší pracovní nároky a uplatňování žen na pracovním trhu s sebou tedy přináší změnu v životě dětí.

Dříve se mnoho rodičů mohlo obrátit na prarodiče, kteří se starali o děti, zatímco oni trávili čas v práci. Nyní se ale doba odchodu do důchodu posunuje a většina prarodičů se dostává do důchodového věku teprve tehdy, když jejich vnoučata studují střední školu. Děti se tak po skončení školy ocitají samy bez dozoru vychovatelů, rodičů nebo jiné dospělé osoby. Musí se o sebe postarat a převzít za sebe zodpovědnost. Díky tomu umí dnešní děti zvládat daleko více činností a řešit více problémů než v minulosti. Jsou zodpovědnější, samostatnější a dospělejší než děti jejich věku v předchozích generacích. Zvyšuje se jejich sociální věk, práva v rodině, ale s tím také množství jejich práce.

Závěry z výzkumu Dedkové ukazují, že v rodině, kde rodiče tráví nejvíce času mimo domácnost, mají děti největší množství povinností, ale mohou také využívat svůj volný čas podle svého rozhodnutí. V ostatních rodinách, kde rodiče tráví doma více času, mají děti také své povinnosti, ale jsou stále pod dohledem a nevykonávají tak práci samostatně (Nosál 2004, s. 91 - 117).

Nyní jsme se postupně od povinností dostali k trestům, které s povinnostmi dětí nepochybně souvisejí.

Pedagogové tvrdí, že trest má trojí význam. Měl by napravit škodu, která vznikla v důsledku špatného chování. Dále má působit tak, aby se podobné chování již neopakovalo. Má tedy odstrašující význam. Za třetí má trest sejmut z viníka pocit viny. Tento význam je pravděpodobně nejdůležitější, protože pocit viny vytváří určité odcizení, nejistotu ve vztahu mezi dítětem

a rodičem. Sejmutím provinění se tak vrací narušený vztah do původního stavu (Matějček 1986, s. 185).

Není potřeba provádět výzkumy na to, abychom mohli říci, že dříve rodiče své děti trestali mnohem více než dnes. Máme na mysli především fyzické tresty. Pro úspěšnou výchovu by však nemělo být hlavní vymýšlení a uplatňování trestů, ale vytváření takových vztahů mezi rodiči a dětmi, při kterých fyzické tresty nebudou potřeba.

Ve výzkumu, který provedla Dedková, se rodiče ve všech rodinách shodují, že tělesné tresty neužívají často. Dětem stačí ke změně chování to, že se rodiče zlobí nebo hubují. Na pohlavky u větších dětí dochází jen tehdy, když si nedají říct. Spíše u nejmenších dětí se v případě trucování nebo neuposlechnutí používá naplácání na zadek. Důraz je ovšem kladen na domluvu a pochopení (Nosál 2004, s. 113).

Další oblastí, o které budeme v této kapitole hovořit, jsou práva dětí. Jedním ze základních práv dětí je právo na volný čas.

Jak také dokazuje výzkum Dedkové, králem volného času dětí je v postmoderní době ve velké míře počítač. Ve všech rodinách, které se výzkumu účastnily, mají děti počítač doma a tráví u něj značnou část svého volného času především hraním her. Společné hraní venku s kamarády a spolužáky najdeme dnes v daleko menší míře než tomu bylo v minulosti (Nosál 2004, s. 112).

Jako poslední můžeme do práv dětí zařadit možnost nakládání s penězi, které jim rodiče dávají k dispozici.

Peníze v dětských rukou jsou složitou otázkou. Výchovným cílem je naučit děti s penězi dobře hospodařit a dívat se na ně jako na věci, za kterými se odráží práce jejich rodičů. Děti bychom neměli před penězi chránit s myšlenkou, že se jedná o něco nebezpečného, a přitom předpokládat, že se jednou samy od sebe stanou šetrnými (Matějček 1986, s. 252 - 253).

Pelikán k tomuto dodává, že děti se musí již od malička učit znát cenu peněz. Nejde zde jen o kapesné, na kterém se děti učí zacházet s penězi, ale i o seznámení dětí s rodinným rozpočtem a jeho možnostmi. Důležité je, že rozumová výchova učí děti chápat materiální hodnoty jako prostředek, ne jako cíl života (Pelikán 1997, s. 35).

Pravdou zůstává, že výchova ke skromnosti nebyla nikdy samozřejmostí, i když dříve děti neměly tolik hraček jako dnes (Matějček 1986, s. 137).

2. 4 Společnost - stát, škola, média

V postmoderní společnosti již rodina není soběstačnou jednotkou. Společnost uspokojuje množství jejích potřeb, protože rodina už nestačí uspokojovat nároky, které má společnost na jedince (např. na vzdělání). Tak se rodina stala závislou na fungování společnosti. Můžeme říci, že v současnosti se v rodině změnila řada jejích funkcí. Jedná se především o ekonomické a sociálně zabezpečovací funkce, v nichž byla rodina z velké části zastoupena společností. (Dunovský 1986, s. 10 - 11).

Ve věcech, kde byla rodina nezastupitelná, je dnes nahrazena specialisty a formálními organizacemi. Škola převzala vzdělávání a masmédia zrušila monopol rodiny na jejich socializaci. Lékaři, nemocnice a sociální zařízení poskytují péči nemocným a postiženým. Rodině tak zůstalo jen citové bezpečí, v kterém je stále nenahraditelná (Možný 2008, s. 22).

Též Matějček uvádí, že rodina ztratila mnoho funkcí, například výrobní, pojišťovací, vzdělávací a ochrannou, které ji držely pohromadě (Matějček 1986, s. 329 - 330).

Stát zasahuje od konce 19. století do rodiny v mnoha ohledech. Věda a zákonodárství se spojují k ochraně dětí a pomáhají rodičům i v samotné péči o děti. Stát se tímto snaží snižovat počet odložených dětí, upevňovat vazbu mezi matkou a dítětem a vracet dítě rodině, hlavně matce. Zároveň usiluje o klesající závislost rodiny na podpoře příbuzných a sousedů, žen na mužích a dětí na rodičích (Singly 1999, s. 36 - 37). Dnešní rodina je tedy zároveň soukromá i veřejná a charakterizuje ji větší závislost na státě, ale větší nezávislost na okruhu příbuzných (Singly 1999, s. 10 - 11).

Škola v současné době ovlivňuje člověka od narození až do dospělosti. Na počátku novověku se navíc objevila významná role školy, a to role výchovná (Singly 1999, s. 22 - 24). Systém vzdělávání je dnes v plném rozsahu zajišťován společností. Společnost vychovává děti podle určitého

programu tím, že vede rodiče k tomu, aby své děti posílali do škol (Dunovský 1986, s. 10).

V souvislosti se vzděláním můžeme také hovořit o roli společenské a osobní. Vzdělání rozhoduje o budoucím společenském postavení a uplatnění v životě, rozšiřuje vědomosti, schopnosti, dovednosti a obzory člověka. To všechno má za následek, že nároky na děti v současných školách stoupají (Matějček 1986, s. 232). Děti s podprůměrnou inteligencí, které neměly s učením větší problémy, by dnes ve škole stačily s obtížemi. Na vysvědčení by to nebyly dvojky a trojky, ale spíše čtyřky nebo dokonce pětky. A to při spravedlivém přístupu učitele a snaze a dobrém úmyslu dítěte. Rodičům však dnes mnohem více než dříve záleží právě na dobrém školním prospěchu jejich dětí (Matějček 1986, s. 242). Rodiče, kteří jsou maximálně soustředění na školní prospěch, často přihlašují své děti do různých kroužků, nutí je číst knihy a kontrolují sledování televize (Singly 1999, s. 32).

Závislost rodiny na škole je silná. Žádné prostředí a žádná společenská vrstva nemůže uniknout instituci, která vydává tituly, s jejichž pomocí se člověk uplatní na trhu práce. Jedná se však o závislost relativní, protože také rodina zasahuje do školy. Školy se přizpůsobují potřebám rodin a jejich požadavkům a změny ve škole tak vycházejí z tlaku rodiny (Singly 1999, s. 36).

Škola, díky povinnosti trávení podstatné části dětského dne ve třídě, přispívá k socializaci dítěte pod vlivem vrstevnické skupiny. Tyto nespontánně vzniklé skupiny vrstevníků získávají poměrně rychle relativní autonomii. Díky médiím si vytvářejí vlastní hodnoty, vzorce chování a priority a skrze ně potom vnímají působení nejen ze strany školy, ale především také rodiny (Možný 2008, s. 166 - 167). Jak uvádí také Matějček, kamarádi svým vlivem v některých směrech dokonce předčí i samotnou rodinu (Matějček 1986, s. 127).

Kolektiv vrstevníků, který vstupuje jako významný činitel na scénu už od třetího roku, se stává téměř rozhodujícím. Protože normy tohoto kolektivu konkurují pravidlům v rodině, není dobré, když se s nimi rodina pustí bez rozmyslu do střetu, který může v některých případech i prohrát. Ve středním školním věku dbá totiž dítě daleko více než předtím na to, aby jej ostatní respektovali. Hlavně aby nebyl za maminka miláčka. Skutečnost, že by se

mu ostatní za tuto pozici v rodině smáli, má v jeho rozhodování nesmírnou váhu.

Dětská skupina má ovšem i pozitivní stránku. Tvoří se v ní, rozvíjejí a upevňují kamarádství, vědomí solidarity, povinnosti k druhým, obětavost a spolupráce. Čas strávený mezi vrstevníky je významnou školou života a není proto dobře, pokud je dítě o tuto zkušenost ochuzeno, například kvůli obavám, že by se tam mohlo zkazit nebo že jen působení školy a rodiny slouží k jeho výchově (Matějček 1986, s. 228 - 231). Ve školním věku význam vrstevníků stále narůstá. Dětská společnost má svůj řád a požadavky. Děti si v ní musí najít své místo, musí něco umět a také se snažit. V neposlední řadě zde poznávají druhé děti, hodnotí jejich dobré a špatné vlastnosti, seznamují se s věrností, upřímností, obětavostí, ale i zradou a sobectvím.

Po takových zkušenostech jsou pak děti lépe připraveny na období, kdy si budou hledat partnera a zakládat vlastní rodinu. Je tu také menší riziko, že se stanou členy špatné party, protože už samy poznají dobré a špatné kamarády. A to je také nepochybně jeden z cílů výchovy (Matějček 1986, s. 259).

Poslední oblastí působící v současnosti na formování dětí ze strany společnosti jsou média, která jsou v postmoderní společnosti zastoupena opravdu v hojné míře.

V dobách kdy nebyla televize ani rozhlas spolu rodina trávila mnohem více času. Vyprávěly se nejrůznější příběhy, v nichž jako hrdinové vystupovaly blízké osoby a děj se odehrával ve známém prostředí. Dnes se děti vžívají do rolí televizních hrdinů a vytvářejí si podle nich také své postoje. Přitom větší zážitek bude mít dítě z vyprávění někoho, koho má rádo a koho obdivuje (Matějček 1986, s. 202).

Pelikán k této problematice uvádí, že zatímco dříve byl každý příchozí s novými informacemi ve vesnici vítán s otevřenou náručí, dnes k nám prostřednictvím televize, rozhlasu, novin a dalších médií vstupují každý den informace z celého světa. Často se setkáváme s pojmem informační exploze, kterou se myslí obrovský nárůst informací. Tento nárůst je opravdu velký a přitom v tak krátkém časovém úseku, že ani samotní odborníci nestačí sledovat všechny novinky vyskytující se v oblasti jejich zaměření (Pelikán

1997, s. 8). Vliv médií má tak za následek, že děti jsou v některých oblastech vzdělanější než jejich rodiče. Rodiče mnohdy nejsou schopni už v 6. třídě pomáhat svým dětem s vypracováním domácích úkolů. Jsou zkrátka novinky, v nichž rodiče nestačí s dětmi držet krok (Matějček 1986, s. 210).

Šedová zdůrazňuje hlavně negativní vliv televize, která je společně s rodinou a školou jedním z nejvýznamnějších socializačních činitelů. Na rozdíl od rodiny není však jejím hlavním cílem socializace dítěte, ale zisk, kterého dosáhne velkou sledovaností. Navíc jsou pořady v televizi přístupné komukoli a děti tak mohou sledovat pořady, které pro ně nejsou vhodné. Televize navíc proniká ze všech médií nejhlouběji a nejsnáze do života rodiny. Lidé věnují sledování televize až příliš velké množství svého volného času (Šedová 2007, s. 28 - 32).

Podle Giddense i velmi malé děti sledují stejné televizní programy jako jejich rodiče, a tak se touto cestou mnohem dříve seznamují se světem dospělých (Giddens 1999, s. 38).

Vliv státu, školy, médií a dalších faktorů, které v postmoderní společnosti působí, má za následek, že funkce rodičů jako hlavních učitelů svých dětí je dnes více omezena než kdykoli předtím (Matějček 1986, s. 325).

2. 5 Rozvodovost

Rozvod má vliv na životní úroveň rodiny, a tím i na prostředí dítěte (Singly 1999, s. 45). Neúplná rodina se totiž potýká i s problémy, které v úplné rodině nenajdeme (Márová 1977, s. 10). Rozvod rodičů je tak bez pochyby pro většinu dětí velkou stresující událostí v jejich životě (Warshak 1996, s. 109).

Neúplné rodiny existují od pravěku. Hlavní příčinou neúplnosti rodin byla smrt jednoho z rodičů. Byli tu vdovci, vdovy a sirotci. Společnost s těmito problémy počítala a měla osvědčené metody, jak se s nimi vypořádat. Existovaly sirotčince a tradiční pojetí macechy a otčíma. Ochrana vdov a sirotek byla dokonce znakem rytířství, známkou zbožnosti a občanskou ctností. Také rozvody jsou tu už hezkých pár let, masově se však rozšířily až v posledních desetiletích. Za neúplnou rodinu se při sčítání lidu považuje

rodina, kterou tvoří jeden z rodičů aspoň s jedním dítětem (Matějček 1986, s. 29 - 30).

Po dobu minulých sedmdesátí let se společnost pod vlivem kultu mateřství domnívala, že svěření dítěte do péče matce je v případě rozvodu tím nejlepším řešením (Warshak 1996, s. 206). Mužům nebylo téměř nikdy dítě svěřeno do péče. Tento postoj pramenil z mužské role, která byla spatřována v profesní práci. Muž byl považován za zabezpečovatele příjmů. Otcové tak přicházeli, někdy proti své vůli, nejen o fyzickou přítomnost svých dětí, ale také o možnost být u toho, když jejich bývalé manželky vytvářely v očích dětí otcův kladný nebo záporný obraz (Singly 1999, s. 115 - 116). Častou příčinou situace, kdy matka zůstala s dětmi sama, byla smrt otce ve válce. Tato smutná situace byla dříve z hospodářského hlediska složitější než dnes. Z pohledu zachování vztahů v rodině je však smrt otce nejjednodušší. Zbytek rodiny mluví o zemřelém vždy v dobrém, také příbuzenské vztahy se nepřerušují, jak tomu bývá často při rozvodu. Další kladnou stránkou je fakt, že vstup ovdovělé ženy do dalšího manželství je ve společnosti považován za zcela přirozený (Márová 1977, s. 9 - 13).

V tradiční společnosti bylo také manželství chápáno jako něco stálého, neměnného, jako svazek, který se nedá zrušit. *Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*. To se však s příchodem postmoderních principů změnilo. Manželství je občanskou smlouvou, která může být na podnět manželů zrušena. Sňatky jsou dnes zakládány na lásce a vzájemné přitažlivosti partnerů. Rozvod ztratil povahu výjimky. Začaly se snižovat počty dětí v rodině a zároveň se zvyšují počty rozvodů (Možný 2008, s. 19 - 22).

Mohlo by se zdát, že alespoň zakládání sňatků v pozdějším věku, kdy jsou lidé starší a vyzrálejší, povede v dnešní době ke stabilnějším manželstvím. Bohužel tomu tak není (Fialová 2000, s. 78). Sňatek už není považován za počátek společného života, který je třeba chránit. Manželství končí rozvodem po stále kratší době. Největší míra rozvodů se vyskytuje po čtyřech letech. Je ovšem potřeba vzít v úvahu i roky předmanželského soužití (Singly 1999, s. 88 - 111). O ukončení manželství dnes rozhodují sami partneři. Už to není smrt, která dříve rozdělovala rodiny. Lidé dnes mohou více ovládat svůj vlastní osud a chtějí zůstat sami sebou i v rodinném životě. K založení rodiny potřebují partnera, který je pro ně významný a stabilní. Zároveň však kladou

velký důraz na osobní nezávislost a autonomii. Osobní autonomie by ale neměla ohrožovat existenci rodiny a neměla by být vykládána jako projev nedůvěry vůči partnerovi (Singly 1999, s. 88 - 98).

Nárůst rozvodovosti přinutil společnost, aby se zamyslela nad problémem výhradní péče, která byla spojována pouze s matkou (Warshak 1996, s. 148). Stále více rozvedených matek si stěžovalo na nespravedlivý systém, který od nich vyžadoval pracovat za dva v domácnosti a zároveň vydělávat na živobytí. Také rozvedení otcové stále hlasitěji odmítali druhořadou roli v životě svých dětí. Trvali na tom, že jsou také schopni dobře se postarat o své děti. Tato tvrzení můžeme podložit i důkazy (Warshak 1996, s. 208). Zjistilo se, že otec je v životě dítěte stejně významný jako matka. Jeho role je důležitá, nejen když jsou děti starší, ale i v raných letech. Nemluvňata si vytvářejí úzká citová pouta s otci, stejně jako s matkami (Warshak 1996, s. 31). Zajímavé také je, že otcové s výhradní péčí zvládají dokonce lépe chování svých dětí než matky se stejným rodičovským postavením. Současně nejsou otcové s výhradní péčí ani horší, ani lepší v péči o tělesné a citové potřeby svých dětí (Warshak 1996, s. 87 - 89). Jako nejčastější a stále oblíbenější řešení v případě rozvodu se začala používat společná péče.

Při stanovení společné péče je nezbytné, aby mezi partnery došlo k dohodě. Pokud se rodiče dítěte nejsou schopni dohodnout, aby mohli vzájemně spolupracovat, společnou péči není možné realizovat. Velkým problémem jsou tak situace, kdy v rodině vládne napětí, další soužití rodičů ve společné domácnosti není možné a oba rodiče chtějí děti do své péče. Někdy se děti stanou dokonce i nástrojem pomsty či vydírání (Smith 2004, s. 168). Tato situace, vzniklá v důsledku rozpadu manželství, je jednou z mnoha, které mají na dítě negativní vliv.

Rozvod rodičů dává také dětem špatný příklad, jak řešit vzniklé konflikty. Pokud dítě pochází z rozvedené rodiny, je větší pravděpodobnost, že jeho manželství bude také končit rozvodem. Pokud však dítě vyrůstá v úplné rodině, kde vztahy mezi členy rodiny jsou harmonické a přátelské, můžeme předpokládat, že tyto děti budou ve svých manželstvích úspěšné (Warshak 1996, s. 54).

Zdá se, že v důsledku dnešní postmoderní rodiny založené na citových vazbách a respektování individuality narůstá rozmanitost socializačního prostředí dětí. Některé děti se setkávají s více mužskými vzory, jiné žijí s vlastním otcem, další vidí svého otce pouze málo nebo vůbec (Singly 1999, s. 119).

2. 6 Pohled na rodinu a rodičovství

Názory na manželské a rodinné vztahy se dosti měnily. Dříve byl kladen důraz na hierarchii v rodině, dnes si vážíme spíše rovnocenného vztahu mezi partnery. Rozvody se stávají běžnou záležitostí, ideální představou mnoha partnerů je samostatné bydlení, snižuje se kontakt s širší rodinou, toleruje se předmanželský sex. Důležitou hodnotou v rodině se stává emoční spokojenost manželů a dětí (Matoušek 1997, s. 41). Zanikají sňatky z rozumu a cení se sňatky z lásky. Oblast, v které si jedinci hledají svého budoucího partnera, se rozšiřuje. Lidé u svých partnerů sledují hlavně společenskou a kulturní hodnotu. Dobře společensky a kulturně vybavené ženy vyžadují u svého partnera vynikající sociální úroveň. Dobře společensky a kulturně vybavení muži upřednostňují naopak u žen dokonalý estetický vzhled. Nad schůzkami potenciálních partnerů již také nedohlíží rodiče nebo lidé ze sousedství (Singly 1999, s. 62 - 66.)

V tradiční společnosti se na rodičovství nahlíželo jako na naprosto přirozenou věc. Dnešní sociologie se však potýká s vysvětlením jeho nesamozřejmosti. Mateřství se změnilo z přirozeného údělu většiny žen na akt vědomé volby. Rodičovství tím nejen mnoho získalo, ale též se z něj mnoho ztrácí (Možný 2008, s. 19). Vztahy mezi rodiči a dětmi založené na vzájemné lásce jsou jistě žádoucí, ale současně jsou velmi proměnlivé a citlivé. To má za následek, že rodiny jsou dnes výrazně labilnější a snadněji se rozpadají (Dunovský 1986, s. 10). Také vztahy s širší rodinou jsou méně časté a mění svoji podstatu. Nezakládají se na výpomoci a zvyklosti, spíše vyplňují volný čas obou rodin (Singly 1999, s. 58). Návštěvy jsou buď vzájemné nebo jednostranné. V tom případě se odehrávají u rodičů, aby nedocházelo k přílišnému zasahování do rodinného života jejich dětí.

Rodiče tak dávají svým dětem možnost žít jejich vlastní život (Singly 1999, s. 70 - 73).

V souvislosti s tím, jak přestávalo být rodičovství přirozeným údělem, zvýraznila se jeho sociální podmíněnost. Zviditelnilo se místo rodičovství ve společnosti. Možný uvádí myšlenku Alice Rossiové, která poukazuje na fakt, že rodičovství je přechod, k němuž dochází pod silným kulturním tlakem působícím hlavně na ženu. Sociální status ženy je historicky spojen s mateřstvím. Proto i dnes, kdy se umělé přerušování těhotenství stalo legálním, se společnost stále dívá odmítavě na ženy, které se mateřství záměrně vyhýbají. Možný také uvádí studii Rosalind Cowardové. Studie popisuje frustraci a pocit vlastní nedostatečnosti, jež zažívají matky čelící tlaku médií a okolí, aby byly perfektními matkami. Tento problém se týká především vzdělanějších matek. Právě je profesní dokonalost naučila, že pokud nejsou věci perfektní, nedaří se dílo ani průměrně (Možný 2008, s. 148 - 154).

Typická rodina dnes žije ve vlastním domě nebo bytě, oddělena od své orientační rodiny, na které je také ekonomicky nezávislá. Mnohdy je mezi nimi též značná zeměpisná vzdálenost. Toto zvyšování mezigenerační nezávislosti můžeme sledovat již ve způsobu přidělování jména dítěti. Mízi výběr křestního jména kmotry a kmotrami. Nejstarší potomci také čím dál tím méně dostávají křestní jména po rodičích a formulace jako: *"to je můj nejstarší"*, *"to je moje manželka"* jsou dnes vzácné. Už v dětství musí být jedinec sám sebou, nenahrazuje svého dědečka ani babičku. Musí si vytvořit vlastní postoje, názory a projevy chování (Singly, s. 53 - 59).

Dostí výraznou změnou je, že se muži více podílejí na chodu rodiny. Ženy usilují o zapojení mužů do péče o děti. V některých případech dokonce přebírají muži péči o děti po celou dobu nebo část rodičovské dovolené (Možný 2008, s. 182).

2. 6. 1 Malý počet dětí, celoživotně bezdětní

Se ztrátou samozřejmosti stalo se rodičovství zajímavé, stejně jako čistý vzduch a pitná voda (Možný 2008, s. 148). O rodičovství se dnes mluví daleko více než dříve, a to jak v odborných tak laických kruzích. Čím dál tím

více se propaguje plánované rodičovství, které má budoucím rodičům a jejich dětem přinést dobré předpoklady pro další soužití. Cílem je, aby rodiče měli děti, které mít chtějí, a aby jim s nimi bylo dobře.

Z hlediska dítěte totiž není lhostejné, jestli se narodí z chtěného nebo nechtěného těhotenství. Děti narozené z nechtěného těhotenství jsou vystaveny zvýšenému nebezpečí, které se může, ale nemusí naplnit. V případě, že se nebezpečí projeví, může to dítě vážně poškodit (Matějček 1986, s. 321 - 323)

V tradiční společnosti byla rodina zpravidla velká a zahrnovala široké příbuzenstvo, někdy i několik generací (Jandourek 2003, s. 20).

Dnes se reprodukční aktivita rodiny podstatně snižuje. Za tento stav vděčíme hlavně rozšíření antikoncepce a prosazování plánované reprodukce. Další příčinou jsou životní podmínky v malé městské rodině, které nejsou příznivé pro velký počet dětí. Děti také přestávají být výrobní silou a jejich výchova a vzdělávání jsou naopak stále náročnějšími (Dunovský 1976, s. 10). Aby se všem členům rodiny vedlo dobře, musí se sladit podmínky pro štěstí manželů s podmínkami pro štěstí dětí. Proto se dnes počet dětí více omezuje, plánuje a hlídá. Podle statistik to neplatí ještě úplně o prvních dětech, ale o těch druhých a třetích už velkou měrou.

Sourozenci jsou hned po rodičích nejbližšími bytostmi a nejdůležitějšími vychovateli. Jsou si věkově blízcí, proto mají podobné zájmy a potřeby. Někdy jsou sourozenci partneři, jindy vzájemní rivalové. Tato rivalita je přirozená a zdravá. V sourozenecké skupině se formuje také soucítění, souhra a spolupráce. Sourozenci tvoří naprosto jedinečné společenství, které má své specifické znaky, neboť děti v rodině spolu většinou tráví mnohem více času než každé zvlášť se svými rodiči.

Život se sourozenci je důležitou životní přípravou na vlastní rodičovství. Jedinci pocházející z více dětí, nejen více dětí plánují, ale přijímají je také s menšími obavami a umějí si s nimi pak výchovně lépe poradit. Ti, kdo vyrostli jako jedináčkové, se v budoucím počtu svých dětí tak neshodují. Někteří mají zase jedináčka, jiní mají naopak více dětí, jako by jim chtěli dopřát to, o co byli v dětství ochuzeni.

Vztahy mezi sourozenci ovlivňují povahové a temperamentové vlastnosti, ale i další činitele, jako například věk a sourozenecké pořadí (Matějček,

1986, s. 52 - 56). Největší rivalita je mezi sourozenci, kteří jsou si věkově blízcí. Sourozenci s větším věkovým rozdílem mezi sebou soupeří méně. Mladší sourozenec se snaží staršímu vyrovnat, kdežto vztah staršího k mladšímu bývá spíše ochranný. Nejjednodušší to bývá v rodinách, které mají tři a více dětí, zde se totiž vytvoří prostor pro rozdělení autoritativních, projektivních i submisivních rolí. Špatnou sociální situaci mají jedináčkové, kteří neprožívají soutěžení o sociální pozici a jsou tak do života často nepřipraveni (Hintnaus 1998, s. 26 - 28).

Data ukazují, že dilema jedináčka bylo hlavně u vysokoškolsky vzdělaných žen vystřídáno dilematem, zda děti vůbec mít. Podíl celoživotně bezdětných žen v rozvinutých zemích stoupá. Důvodem však nejsou jen postoje žen, ale také obtížné hledání odpovědného partnera, který by s nimi sdílel odhodlání k rodičovství a dodal jim jistotu, že veškeré obtíže budou řešit společně. Naštěstí jsou však páry, které i přes všechny překážky dokáží sloučit náročné povolání s péčí o děti. Populace se rozděluje na ty, kteří šanci na rodičovství vzdali a na ty, které rodičovství uspokojuje přinejmenším stejně jako kvalifikované povolání. Řešením se tedy staly dvoupříjmové rodiny. Zaměstnání obou partnerů poskytuje rodině větší zdroj příjmů a je garancí jisté životní úrovně (Možný 2008, s. 191 - 195).

Rodičovství ovlivňuje zcela zásadně životní styl jedince. Pro mnoho lidí znamená naprosto odlišný život, než který vedli jako bezdětní. Rodičovská role je zcela odlišná než role svobodného a bezdětného člověka, protože člověk již nerozhoduje jen o sobě samém. Rodičovství tak dává lidem velkou motivaci, zároveň však dosti svazuje (Možný 2008, s. 285).

3. ČESKÁ RODINA

Zhruba od poloviny 60. let se všechny socialistické země, včetně Československé socialistické republiky, snažily zajistit alespoň prostou reprodukci obyvatelstva. Společnost vytvářela podmínky, které usnadňovaly založení rodiny a péči o děti. Součástí podpory byly například nízko úročené novomanželské půjčky, prodlužující se mateřská dovolená, velké množství mateřských škol, jeslí a podobně (Fialová 2000, s. 10 - 11).

Jak uvádí Možný, od poloviny 70. let začal poválečný baby-boom. Vládě Gustava Husáka se podařilo zvýhodněnými mateřskými dávkami a prodlouženou mateřskou dovolenou oslovit velké množství matek narozených z poválečné vlny. Komunistický stát usiloval o manipulaci s demografickým vývojem. Sociální politika byla zaměřena na podporu sňatečnosti a porodnosti. Čím dříve totiž lidé sňatek uzavřou, tím je větší pravděpodobnost, že budou mít více dětí (Večerník 1998, s. 93 - 101). Mladí lidé však museli počítat s tím, že o jejich osudu rozhodují druzí. Například rodiče, učitelé, sousedé nebo nadřízení rodičů.

Od roku 1989 mají mladé generace možnost svobodného rozhodování, co chtějí v životě dělat a jak toho dosáhnout. Mladí lidé tak věnují daleko více času a úsilí tomu, aby získali vzdělání. Po této etapě hledají své místo na trhu práce, budují si kariéru a jistou profesní pozici. Teprve potom uvažují nad založením rodiny a rodičovstvím (Fialová 2000, s. 40 - 45). Od té doby se v českých rodinách rodí stále méně dětí. Po změně režimu porodnost prudce poklesla. Zhruba od poloviny 90. let se ustálila. Místo obvyklých 140 000 dětí se v 90. letech narodilo asi 90 000 dětí za rok. V roce 2005 byla po více než deseti letech překonána hranice 100 000 dětí za rok (Možný 2008, s. 266) Menší porodnost a ubývání sňatků si můžeme vysvětlit vyšší nabídkou možností seberealizace a také tíživou situací na trhu s byty. Tyto na první pohled na sobě nezávislé omezení vedou právě k odkladu založení nové domácnosti a k pozdějšímu plánovanému otěhotnění (Večerník 1998, s. 92).

Děti sice nepřestávají být uznávanou hodnotou. V některých případech se ale těžko hledá cesta, jak spojit péči o děti s dalšími možnostmi, které dnes lidé mají. Mezi činitele, kteří mají vliv na snížení porodnosti patří:

1. ekonomické důvody - zvyšující se náklady na děti, nejistota pracovního místa, nárůst nezaměstnanosti,
2. změna životního stylu mladé generace - delší doba studia, kariéra,
3. změna hodnotové orientace - rodičovství je konfrontováno s úspěchem a společenským postavením.

Rodičovství je dnes také méně ovlivňováno tradicemi, postavení ženy není již tak spjata s mateřstvím a žena není tak závislá na manželovi, jako tomu bylo v minulosti. Toto jsou důvody, proč je dnes rodičovství více subjektivním rozhodnutím (Mareš 2003, s. 199 - 201).

Vedle trvalého příjmu, podpory ze strany rodičů a státu a kvalitního partnerského vztahu je dnes důležitou podmínkou pro narození dětí materiální zabezpečení, tedy možnost získat vlastní byt a bydlet samostatně (Fialová 2000, s. 59). Dnes často platí, že co manželský pár, to domácnost. Přestalo být obvyklé, aby se nevěsta stěhovala do domácnosti ženicha. Rodiny spolu žijí v samostatné domácnosti až do odchodu dětí z domova nebo do rozvodu partnerů. Manželství končící rozvodem jsou bohužel stále častější (Možný 2008, s. 258).

Možný usuzuje, že žít v manželství je výhodnější než žít svobodný. Toto tvrzení je však hodně závislé na věku. U mladých lidí obvykle platí, že role svobodného člověka přináší výhody, které přesahují zisky ze života v rodině. Svobodný jedinec často zůstává v domácnosti s rodiči, čímž se mu výrazně snižují náklady na bydlení. Místo práce se může věnovat studiím. I v případě, kdy má člověk stálé zaměstnání a nežije s rodiči, ušetří náklady, které by musel obětovat rodině. Výhodou svobodného života je také možnost věnovat se svým zálibám, neomezeně cestovat a žít jen podle svých představ (Večerník 1998, s. 98).

Změna životního stylu se promítá také do plánovaného rodičovství dnešních žen. Reprodukční strategie žen, které vstupují do potencionálního věku matek, se podstatně liší od reprodukčních strategií jejich matek.

Otevření společnosti a ekonomiky výrazně zvýšilo hodnotu ztracených příležitostí, jež s sebou přináší rané rodičovství. Nově se nabízí možnost cestovat, podnikat a zvyšuje se dostupnost univerzitního vzdělání.

Již po několik generací platí pravidlo, že čím je žena vzdělanější, tím méně bude mít dětí. *Všechno ukazuje na to, že i v naší společnosti platí: Chytří si berou chytré, mají spolu chytré děti a ty chytře vychovávají. Ale mají těch dětí málo.* Na vzdělání matek je také silně závislý podíl dětí narozených neprovdaným matkám. Matkám se základním vzděláním se rodí 70 procent dětí mimo manželství. S každým dosaženým stupněm vzdělání podíl dětní narozených mimo manželství klesá. Ženy s univerzitním vzděláním přivádí na svět děti mimo manželství jen v 11 procentech. (Možný 2008, s. 261 - 271).

Kuchařová tvrdí, že zajištění citových vazeb a zázemí pro potomky tvoří dnes hodnotu manželství. Další nezanedbatelnou stránkou je také zázemí poskytující materiální jistotu partnerům. Rodina stále patří k preferovaným hodnotám, ale alternativní formy soužití jsou v postmoderní společnosti čím dál tím více tolerovány (Mareš 2003, s. 192 - 194).

Přibývá počet párů žijících spolu v nesezdaném soužití. Tato forma soužití je však veřejným míněním všeobecně přijímaná. V demoskopických průzkumech odpovíděly tři čtvrtiny dotázaných mezi 18. a 65. rokem, že je rozumné, když spolu před sňatkem lidé nějakou dobu bydlí. Osm z deseti lidí do 30 let pak soudí, že je v pořádku, když spolu dva lidé žijí i přesto, že neplánují sňatek. Zahraniční studie ale ukazují, že nesezdaná soužití jsou méně stabilní formou rodiny. Jen zřídka nahrazují dětem emocionální jistotu a pevné zázemí, které jim poskytuje tradiční rodina (Možný 2008, s. 263 - 273) Nesezdané soužití nepovažuje většina lidí ani za celoživotní strategii, ani za náhražku manželství. Je bráno jako forma párového soužití, které navazuje na "chození". Stává se tak další etapou vzájemného poznávání a zkoušení partnera, zda právě on je ten pravý (Fialová 2000, s. 132).

Dalšími nejčastějšími podobami soužití jsou rodiny s jedním rodičem, samostatně žijící osoby (singles), samostatně žijící gayové, lesbičky a soužití homosexuálních párů. Rodinu s jedním rodičem může tvořit neprovdaná žena, lesbička, která využila metodu asistované reprodukce, ovdovělá žena nebo ovdovělý muž nebo také rodič, který je sám po rozvodu. Pojem singles

označuje mladé jedince, kteří zatím nevstoupili do svazku manželského a užívají si života jen podle svých představ.

Ve všech vztazích se v současné době projevuje větší snaha o rovnost mezi partnery. Snižuje se moc manžela nad manželkou, která byla typická pro dřívější vztahy (Renzetti 2005, s. 228 - 248).

Přes všechny tyto okolnosti má manželství u Čechů stále vysoký status. Výzkumy postojů ukazují, že většina mladé generace pokládá život v manželství za nejsprávnější formu rodiny (Možný 2008, s. 262).

Kuchařová se zmiňuje o typologii postojů k manželství a rodičovství. Existují 3 typy postojů:

1. upřednostňování neformálního svazku - lidé s tímto postojem neuznávají nutnost legalizace partnerského soužití, rodinu považují za nahraditelnou a naprosto souhlasí s možností vychovávat dítě pouze jedním z rodičů,
2. preferování tradičního manželství - takoví lidé vysoce hodnotí formální legalizaci sňatkem, manželství ani rodičovství pro ně není omezujícím faktorem, naopak vidí v manželství výchovné, materiální i právně-zabezpečovací přednosti,
3. uznávání osobní nezávislosti - lidé, kteří zastávají tento postoj, považují manželství za faktor, jenž omezuje jejich vlastní svobodu, připouští některé funkce manželství, ale není pro ně důležité, jestli je soužití legalizováno nebo ne, soužití v manželství nevyhledávají, ale nezavrhují ho, pokud však jim zůstane jistá míra jejich nezávislosti (Mareš 2003, s. 196).

ZÁVĚR

Je jisté, že jak moderní tak tradiční výchova má své kladné i záporné stránky. Tradiční výchova byla v rukou matky, pro kterou byla péče o děti zcela přirozenou a prioritní záležitostí. Role otce spočívala hlavně v jeho autoritě. Děti se musely bez výjimky podřizovat vůli svých rodičů a podílely se velkou měrou na chodu rodiny. Do výchovy méně zasahoval stát. Škola ani další instituce nepřebíraly od rodin péči o děti v takové míře, jako je tomu dnes. Názory, postoje ani hodnotová orientace dětí nebyly tolik ovlivňovány médii. Na děti méně působil negativní vliv rozvodu. Rodiny byly velké, početné a držely při sobě.

Na výchově v postmoderní době se podílejí oba rodiče. Muži jsou více zapojováni do rodinného života, ženy se naopak více angažují na trhu práce a rodičovství již pro mnohé z nich není životní prioritou. Výchova dětí je volnější, svobodnější a přátelštější. Vliv státu na výchovu je velký. Instituce, které se dnes velkou měrou podílí na výchově dětí, oslabují rodičovské role otců a matek. Na dnešní děti působí až příliš média. Mnoho dětí si dnes prochází rozvodem rodičů. Stejně tak není ideální malý počet sourozenců. Výchova dětí je velmi negativně ovlivněna také konzumním charakterem společnosti, který se orientuje na materiální hodnoty, a vytrácejí se z něj dobré mezilidské vztahy. Mnozí lidé ve snaze o dosažení kariéry nezvládají nebo zanedbávají výchovu svých dětí. Tento nedostatek se snaží vyvážit tím, že zahrnují své děti velkým množstvím materiálních statků. Schopnost rodičů vychovávat své děti klesá. Postmoderní společnost tak klade vyšší výchovné požadavky na pedagogické pracovníky, kteří se dnes podílejí větší měrou na výchově dnešních dětí. Proto se domnívám, že moje práce může být přínosem jak pro širokou veřejnost, tak i pro pedagogickou praxi.

Položme si nyní otázku. Najdou dnešní děti, vychovávané k samostatnému rozhodování, které mají množství příležitostí jak v zájmovém tak profesním životě, štěstí? Na tuto otázku si však musí každý odpovědět sám, neboť vzhledem k rozsahu práce nebylo bohužel možné zabývat se problematikou výchovy dětí hlouběji. Ale ať mluvíme o tradiční nebo

postmoderní rodině, faktem zůstává, že je to právě rodina, která hraje při výchově dětí významnou roli. Proto je důležité, jak tvrdí Možný, že:

"Aspirace na založení trvalého párového vztahu a touha po dětech jako po naplnění vlastního osudu zůstávají však pro naprostou většinu lidí kotvou života".

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1986.
2. FIALA, P. *Katolicismus a politika : o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. ISBN 80-85959-01-1.
3. FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S., *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.
4. FISHER, M. *Kapitalistický realismus*. Praha : Rybka Publishers, 2010. ISBN 978-80-87067-69-7.
5. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
6. GLENN, J. C., GORDON, T. J. *Stav budoucnosti : vybrané kapitoly z let 1997 - 2007*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0407-9.
7. GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E., BŮŽEK, A. *Obecná pedagogika II*. Olomouc : nakladatelství HANEX, 2003. ISBN 80-85783-24-X.
8. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
9. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina smysl a funkce rodiny*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita Zdravotně sociální fakulta, 1998. ISBN 80-7040-315-2.
10. JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.
11. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 4. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-85850-25-7.
12. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno : Paido, 2001. ISBN 80-7315- 004- 2.
13. LEDVINOVÁ, J. *Výchova pro budoucnost : Cesty ekologické výchovy*. 1. vyd. Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992. ISBN 80-85368-20-X.

14. MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.
15. MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník II. svazek*. Praha : Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
16. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha : Avicenum, 1986. ISBN 08-056-89.
17. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86- 429-19-9.
18. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
19. NOSÁL, I. *Obrazy dětství v dnešní české společnosti : Studie ze sociologie dětství*. 1. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2004. ISBN 80-86598-80-2.
20. PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1. vyd. Praha : ISV, 1997. ISBN 80-85866-23-4.
21. RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
22. SINGLY DE, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
23. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
24. ŠEDOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí, rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2.
25. VEČERNÍK, J. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha : Academia, 1998. ISBN 80-200-0703-2.
26. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
27. WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Klumplerová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Tomáš Kadlec
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Výchova dětí v moderní době
Název v angličtině:	Upbringing of children in the present age
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o výchově dětí v moderní době. Zabývá se vývojem rodiny a společnosti. Obsahuje faktory ovlivňující výchovu jedince. Srovnává tyto faktory z pohledu tradiční a moderní doby. Zaměřuje se na role mužů a žen, autoritu rodičů, práva a povinnosti dětí, vliv médií, státu a rozvodovost. Práce nahlíží na tyto systémy také z pohledu české rodiny.
Klíčová slova:	rodina, funkce rodiny, typy rodiny, výchova, rodina tradiční, rodina moderní, rodina postmoderní, společnost, společnost tradiční, společnost moderní, společnost postmoderní, determinanty výchovy, gender, autorita, stát, škola, média, rozvod, rodičovství, sourozenci
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis discusses the upbringing of children in the present age. It deals with the evolution process of family and society. The work contains factors which influence the upbringing of an individual. It also compares these elements in the respect of former and current age. The thesis is aimed at the role of men and women, the authority of parents, the rights and duties of children, the impact of mass media and the state, and the divorce rate. The goal is also to see these systems from the perspective of a specimen Czech family.
Klíčová slova v angličtině:	family, functions of a family, types of families, upbringing, traditional family, modern family, postmodern family, society, traditional society, modern society, postmodern society, determiners of upbringing, genders, authority, the state, school,

	mass media, divorce, parenthood, syblings
Rozsah práce:	42 stran
Jazyk práce:	český